

ПРИХНІЧ Д. Г.,

аспірант

(Київський національний університет
інтелектуальної власності та права)

УДК 342.9:349.6:341.174(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.32>**ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ**

У статті сформовано поняття та розкрито сутність правового регулювання продовольчої безпеки як складової національної безпеки України. Визначено, що продовольча безпека охоплює фізичний та економічний доступ населення до якісних продуктів харчування, а її забезпечення вимагає стабільного нормативного середовища для підтримки аграрного виробництва, зберігання та обігу сільськогосподарської продукції. У цьому контексті розкрито роль державної аграрної політики у формуванні правових засад продовольчої безпеки, що реалізується через систему фінансової підтримки, пільгового кредитування, регуляторного сприяння, земельного регулювання, верифікації отримувачів допомоги та моніторингу її цільового використання. Особлива увага приділяється підтримці малих і середніх агровиробників як основи внутрішнього продовольчого ринку, що забезпечує продовольчу незалежність держави. З'ясовано, що сучасне правове поле у сфері продовольчої безпеки є фрагментарним, а тимчасові нормативно-правові акти, ухвалені у період воєнного стану, не забезпечують належного рівня системності й довгостроковості. У зв'язку з цим підкреслюється необхідність розроблення та ухвалення спеціального закону про продовольчу безпеку України та національної стратегії, яка б заклала фундамент для постійного правового регулювання у цій сфері. Розкрито зміст адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки як діяльності органів публічної влади, спрямованої на створення та реалізацію правових умов для стабільного функціонування продовольчої системи. Висвітлено роль правотворчих інституційних механізмів, участі громадянського суспільства, а також процедур контролю і звітності. Окремо розглянуто проблему агроєкоциду як акту масового знищення об'єктів аграрного виробництва, що має катастрофічні наслідки для продовольства, та обґрунтовано необхідність її правового визнання в міжнародному кримінальному праві.

Ключові слова: аграрна політика, агроєкоцид, агровиробництво, адміністративно-правове забезпечення, державна підтримка, гуманітарна допомога, міжнародне право, малі товаровиробники, моніторинг і верифікація, національна безпека, нормативна база, правове регулювання, продовольча безпека, продовольча незалежність, земельні відносини, воєнний стан.

Prikhnich D. H. The concept and essence of legal regulation of food safety in Ukraine

The article defines the concept and reveals the essence of legal regulation of food security as a component of Ukraine's national security. It is determined that food security includes both physical and economic access of the population to quality food products, and its provision requires a stable regulatory environment to support agricultural production, storage, and circulation of agricultural products. In this context, the role of state agrarian policy in shaping the legal foundations of food

security is outlined, which is implemented through a system of financial support, preferential lending, regulatory facilitation, land regulation, verification of aid recipients, and monitoring of its targeted use. Particular attention is paid to the support of small and medium agricultural producers as the basis of the domestic food market, which ensures the state's food independence. It has been established that the current legal framework in the field of food security is fragmented, and the temporary legal acts adopted during martial law do not provide the necessary level of systemic and long-term regulation. In this regard, the need to develop and adopt a special Law on Food Security of Ukraine and a national strategy that would lay the foundation for continuous legal regulation in this field is emphasized. The content of administrative and legal support for food security is revealed as the activity of public authorities aimed at creating and implementing legal conditions for the stable functioning of the food system. The role of institutional rule-making mechanisms, civic engagement, as well as control and reporting procedures is highlighted. The issue of agroecocide is separately considered as an act of mass destruction of agricultural production facilities with catastrophic consequences for food systems, and the need for its legal recognition in international criminal law is substantiated.

Key words: *administrative and legal support, agrarian policy, agroecocide, agricultural production, control and reporting, domestic food market, food independence, food security, humanitarian aid, international law, land relations, legal regulation, monitoring and verification, national security, regulatory framework, small-scale producers, state support, wartime.*

Вступ. Забезпечення продовольчої безпеки в сучасних умовах глобальних викликів і збройної агресії проти України набуває надзвичайної актуальності як з економічного, так і з правового погляду. Продовольча безпека є складовою національної безпеки, що охоплює фізичний та економічний доступ населення до якісних продуктів харчування. У кризових обставинах, таких як війна, зростає потреба у стабільному правовому механізмі, здатному забезпечити безперервність постачання продовольства. Правове регулювання в цій сфері виступає базовим інструментом державної політики, спрямованої на збереження аграрного потенціалу країни.

Нинішній стан нормативно-правового забезпечення продовольчої безпеки в Україні характеризується фрагментарністю, тимчасовістю та відсутністю єдиного системного акту. Існуючі правові механізми, зокрема запроваджені в умовах воєнного стану, мають обмежений горизонт дії й не забезпечують довгострокової стійкості. Законодавчі акти часто спрямовані на антикризове реагування, а не на формування цілісної політики. У результаті відсутність комплексного підходу до правового регулювання створює ризики для продовольчої стабільності як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Окремого значення набуває підтримка малих і середніх агровиробників, які є основою продовольчого ринку в Україні. Їх стійкість визначає рівень продовольчої незалежності держави, що особливо важливо в умовах війни. Водночас доступ до державної підтримки має регулюватися чіткими критеріями, верифікацією прав та моніторингом цільового використання ресурсів. Це вимагає формування єдиної, прозорої нормативної бази.

Наукові джерела підкреслюють важливість адміністративно-правового забезпечення як діяльності органів виконавчої влади з реалізації продовольчої політики. У цьому контексті важливою є інституційна спроможність держави координувати логістику, здійснювати гуманітарні закупівлі, забезпечувати моніторинг і санкційну політику. Розвиток правового механізму має поєднувати нормотворчі, організаційні та контрольні функції. Така діяльність повинна забезпечувати швидке реагування в умовах загроз і водночас формувати основи для сталого відновлення.

Особливу правову і моральну вагу набуває небезпечне явище агроекоциду, як умисного знищення об'єктів агровиробництва, що створює загрозу продовольчій безпеці. Воєнні

дії, спрямовані на підриг аграрної інфраструктури, руйнують фундамент економіки, загрожують праву людини на харчування та вимагають міжнародного правового реагування. Криміналізація агроєкоциду має стати частиною як національного, так і міжнародного правового простору. Це питання виходить за межі внутрішньої політики і потребує підтримки з боку світової спільноти.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою в розробці стабільного й ефективного правового механізму, що забезпечить продовольчу безпеку в умовах кризи та післявоєнного відновлення. Проблематика полягає в необхідності систематизації нормативної бази, створення спеціального закону про продовольчу безпеку, формування довгострокової стратегії та інтеграції екологічного і безпекового вимірів у правову політику. Комплексне дослідження правового регулювання дозволяє закласти концептуальні основи для модернізації аграрної політики України та захисту її продовольчого суверенітету.

Огляд останніх досліджень. Питанням правового регулювання продовольчої безпеки була приділена увага вчених різних галузей права. Зокрема, Є. Білоусова, В. Галунько, Т. Курман, С. Лушпаєв, А.-М. Ольховської, Л. Півненко, Ю. Пустовіт, Г. Воржевітіна.

Мета статті полягає в тому щоб на основі теорії природничого права, чинного законодавства та наукових доктрин сформулювати поняття та розкрити сутність правового регулювання продовольчої безпеки в Україні.

Виклад основних положень. Поняття «продовольство» згідно з тлумачним словником української мови охоплює всі види їстівних припасів, продуктів харчування та харчів, необхідних для забезпечення життєдіяльності людей у повсякденному побуті або в особливих умовах, зокрема військових, таборових чи надзвичайних. У лексичних прикладах продовольство постає як складова матеріального забезпечення армії чи організованих груп, що включає як основні харчові продукти, так і супутнє майно для повноцінного функціонування в автономних умовах [1].

В юридичній літературі поняття продовольчої безпеки охоплює стан забезпеченості населення країни фізичним, соціальним та економічним доступом до достатньої кількості безпечної та якісної їжі, що відповідає потребам активного і здорового життя. Цей стан вважається одним з ключових чинників національної безпеки та соціально-економічного розвитку. Продовольча безпека включає систему показників, зокрема: економічну доступність продуктів, їх фізичну наявність, якість, рівень споживання, стабільність ринку та незалежність продовольчого сектора. Формування належного рівня безпеки залежить від державної політики, інвестицій в аграрний сектор, ефективного регулювання та адаптації до глобальних викликів. На сучасному етапі особливу увагу приділяють впливу кліматичних змін, політичної нестабільності та проблемам аграрного виробництва. Складовими продовольчої безпеки також є індикатори споживчої калорійності, рівень самозабезпечення країни та структура імпорту. Забезпечення продовольчої безпеки вимагає комплексних дій держави, науки та бізнесу на основі збалансованої аграрної політики [2].

Отже, продовольча безпека визначається як стан захищеності життєвих інтересів людини, що досягається шляхом забезпечення економічного доступу до продуктів харчування. Вона включає фізичну наявність їжі та фінансову спроможність її придбати. Її забезпечення пов'язане зі стабільним виробництвом, зберіганням і розподілом сільськогосподарської продукції. Особлива увага приділяється підтримці дрібних виробників, які мають обмежені ресурси. З цією метою впроваджуються механізми перевірки права на допомогу та контролю за її цільовим використанням. Продовольча безпека реалізується через системне правове регулювання у сфері сільського господарства.

Згідно із Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України», продовольча безпека визначається як захищеність життєвих інтересів людини, що забезпечується через безперешкодний економічний доступ до продуктів харчування. Вона охоплює як фізичну, так і фінансову доступність їжі для населення. Закон передбачає формування інституційного підґрунтя продовольчої безпеки шляхом підтримки виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку. Державна аграрна політика

має на меті створення стабільної бази для забезпечення населення продуктами харчування через фінансування, кредитування та регуляторне сприяння. Особливу увагу приділено підтримці вітчизняних товаровиробників, які формують основу внутрішнього продовольчого ринку. Закон встановлює принципи справедливості, ефективності, прозорості та прогнозованості при наданні державної підтримки. Пріоритет у наданні допомоги надається малим товаровиробникам і сімейним фермерським господарствам із обмеженим розміром земель та доходів. Однією з ключових умов доступу до підтримки є верифікація прав на неї та підтвердження цільового використання. З метою контролю передбачено моніторинг державної допомоги через електронні реєстри та супутникові дані. Продовольча безпека визнається об'єктом державної аграрної політики, що реалізується через систему правових норм, спрямованих на стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, її обігу та зберігання. Сутність цього регулювання полягає у формуванні стабільного правового середовища для підтримки аграрного виробництва, встановленні критеріїв та умов надання фінансової допомоги, визначенні пріоритетів підтримки малих виробників, а також в запровадженні прозорих процедур верифікації та моніторингу цільового використання коштів [3].

Постанова Кабінету Міністрів України № 124 від 17 лютого 2021 року визначає правовий статус і повноваження Міністерства аграрної політики та продовольства України як центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію державної політики у сферах агропромислового виробництва, продовольчої безпеки, меліорації, рибного господарства, органічного виробництва та земельних відносин. Положення закріплює багатофункціональний характер міністерства, поєднуючи нормотворчу, координаційну, контролюючу та міжнародну діяльність. Значну увагу приділено державній підтримці фермерства, розвитку дорадництва, технологічному переоснащенню агросектору, впровадженню інновацій та забезпеченню моніторингу стану ґрунтів. Міністерство бере участь у формуванні санкційної політики, що розширює його вплив на безпекову сферу. Особливо важливими є його функції в умовах воєнного стану організація гуманітарних закупівель, мобілізаційна підготовка та забезпечення стабільності продовольчого постачання. Передбачено також активну міжнародну співпрацю та участь у процесах євроінтеграції. Регуляторна діяльність охоплює стандартизацію, сертифікацію, ведення державних реєстрів, нагляд у сфері сільського господарства та використання природних ресурсів [4].

Отже, законодавство України визначає продовольчу безпеку як захищеність життєвих інтересів людини шляхом безперешкодного економічного доступу до їжі, що забезпечується через підтримку аграрного виробництва, розвиток ринку та пріоритетне сприяння малим виробникам. Особливу роль у цьому процесі відіграє державна аграрна політика, яка реалізується через фінансування, кредитування та нормативно-правове регулювання. Продовольча безпека трактується як ключовий об'єкт державної політики, що потребує правової визначеності, прозорості та моніторингу через сучасні інструменти. Центральний орган виконавчої влади у цій сфері здійснює широке коло повноважень від нормотворення й контролю до організації мобілізаційної підготовки й гуманітарних закупівель. Особливої ваги набуває його діяльність в умовах воєнного стану, коли необхідна стабільність продовольчого постачання. Водночас забезпечується міжнародна співпраця, інноваційний розвиток агросектору та екологічний контроль.

Виконуючи доктринальний аналіз ми звернули увагу на доповідь Л. Півненко в якій розкрито особливості правового регулювання продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану, зумовленого збройною агресією РФ. Авторка підкреслює, що продовольча безпека набуває вирішального значення як для національної, так і глобальної безпеки. Вона визначається як стан економіки, що забезпечує фізичний та економічний доступ громадян до якісної їжі, необхідної для життєдіяльності. У доповіді наголошено на відсутності єдиного законодавчого акту, який би системно врегулював сферу продовольчої безпеки. Значну увагу приділено Закону України № 2145-IX від 24 березня 2022 р., що передбачає дерегуляцію земельних відносин та спрощення аграрного виробництва. Також аналізується план дій Кабінету Міністрів України щодо моніторингу, підтримки виробників і контролю за цінами.

Вчена підкреслює ефективність державної реакції на кризу через гнучкі правові механізми. Водночас зазначено, що після війни необхідне відновлення системного правового регулювання [5].

Ю. Пустовіт розкрив поняття «адміністративно-правове забезпечення продовольчої безпеки» як ключового інструменту в умовах сучасних викликів. Продовольча безпека визначається як складова національної безпеки, що має публічно-правову природу та потребує нормативного впорядкування. Автор акцентує на недостатній адаптивності чинної системи регулювання до новітніх загроз, таких як збройні конфлікти, економічні кризи й кліматичні зміни. У статті запропоновано розуміти адміністративно-правове забезпечення як діяльність органів виконавчої влади, спрямовану на створення правових умов для реалізації продовольчої політики. Особлива увага приділена поєднанню нормотворчих та інституційних заходів як складових цієї категорії. Залучено наукові позиції щодо змісту правового забезпечення, які акцентують як на його гарантійній, так і на процесуальній складовій. Визначено, що забезпечення охоплює динамічну взаємодію норм, процедур, контролю та захисту. Важливою є участь суб'єктів громадянського суспільства у формуванні державних пріоритетів у сфері продовольства. Обґрунтовується потреба у гнучких правових механізмах, що відповідатимуть сучасним загрозам і забезпечуватимуть стабільність продовольчих систем [6].

У статті А.-М. Ольховської та Є. Білоусова здійснено комплексний аналіз нормативно-правового забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану, зумовленого збройною агресією РФ. Автори підкреслюють глобальне значення українського аграрного експорту, що зумовлює міжнародний вимір продовольчої безпеки. З метою реагування на загрози, держава впровадила низку нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення доступу населення до основних харчових продуктів. Акцент зроблено на оперативному регулюванні господарської діяльності та підтримці продовольчих ланцюгів. Особливу увагу приділено спрощенню процедур ввезення гуманітарної допомоги, які пришвидшують логістику та доставку товарів до регіонів, що постраждали від бойових дій. Розглянуто також зміни у земельному законодавстві, зокрема механізми автоматичного поновлення оренди сільськогосподарських угідь. Автори констатують, що держава демонструє здатність ефективно адаптувати нормативну базу до умов надзвичайної ситуації. Продовольча безпека визначається як ключовий пріоритет національної політики та передумова стабільного функціонування економіки. Підкреслено важливість міжнародної підтримки у подоланні продовольчої кризи. Автори обґрунтовують, що заходи України мають не лише національне, а й глобальне значення в контексті світової продовольчої безпеки [7].

Т. Курман проаналізувала надзвичайну актуальну тему продовольчої безпеки в умовах воєнного стану та збройної агресії російської федерації. Авторка звертає увагу на широкомасштабні руйнування аграрної інфраструктури, знищення посівів, мінування полів і блокування логістики, які створюють безпосередню загрозу для населення України та імпортозалежних держав. Зазначається, що такі дії порушують право на харчування та провокують глобальну продовольчу кризу. Вчена критикує відсутність системного підходу в українському законодавстві до забезпечення продовольчої безпеки, вказуючи на потребу прийняття спеціального закону. Агросфера визначається як критична галузь, що концентрує економічні, екологічні й соціальні інтереси держави. Курман формулює поняття агроєкоциду як умисного масового знищення або отруєння об'єктів аграрного виробництва, що може спричинити продовольчу катастрофу. Вона також наголошує на необхідності криміналізації агроєкоциду на національному та міжнародному рівнях. Особливу увагу приділено прогалині в Римському статуті, який не охоплює екоцид як злочин проти людяності. У зв'язку з цим авторка закликає до розширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду на злочини проти агросфери [8].

Отже, у межах доктринального аналізу поняття та сутність правового регулювання продовольчої безпеки розкриваються як системна правова, організаційно-правова та організаційна діяльність держави, спрямована на гарантування фізичного та економічного доступу населення до якісних харчових продуктів. Продовольча безпека визначається складовою

національної безпеки, яка набуває особливого значення в умовах збройної агресії, економічної нестабільності та глобальних викликів. Дослідники наголошують на фрагментарності чинної нормативної бази, вказуючи на потребу комплексного закону, що врегулює цю сферу на постійній основі. Правове регулювання охоплює як нормотворчі, так і виконавчі механізми, включаючи спрощення земельних процедур, підтримку агровиробництва, регулювання гуманітарної логістики та контроль за цінами.

Висновки. Отже, продовольча безпека як об'єкт правового регулювання визнається складовою національної безпеки держави. Вона трактується як стан захищеності життєвих інтересів громадян, що забезпечується фізичним і економічним доступом до якісної їжі належні кількості. У системі правового регулювання ця категорія включає як утвердження належної нормативно-правової бази, так і реалізацію політики через інституційні механізми. Особливої актуальності питання набуває в умовах воєнного стану, що супроводжується ризиками для агровиробництва, логістики та стабільності постачання.

Сутність правового регулювання продовольчої безпеки полягає у формуванні ефективно нормативно-правового середовища для розвитку аграрного сектору. Правове забезпечення включає системну підтримку виробників, запровадження чітких критеріїв для розподілу державної допомоги та механізмів її моніторингу. Законодавство формує підґрунтя для ефективного використання сільськогосподарських ресурсів, їх обігу та зберігання. Акцент робиться на підтримці дрібних товаровиробників, які є основою внутрішнього ринку. Основною метою регулювання є забезпечення продовольчої незалежності країни.

Адміністративно-правове забезпечення продовольчої безпеки розглядається як адміністративне діяльність органів виконавчої влади, спрямована на формування та реалізацію публічної політики в аграрній сфері. Ця діяльність охоплює видання підзаконних нормативно-правових актів що уточнюють деталізують аграрні закони, реалізацію державної підтримки, координацію логістики та гуманітарних процесів у періоди криз. У межах адміністративно-правових засобів реалізується взаємодія процедур, стандартів і контролюючих дій за участю громадянського суспільства у формуванні державних рішень.

Сучасна нормативно-правова база у сфері продовольчої безпеки є фрагментарною та потребує систематизації. Науковці вказують на відсутність єдиного спеціального закону, який би комплексно врегулював це питання. У воєнний період правове регулювання здійснюється через тимчасові акти, зокрема щодо дерегуляції земельних відносин, гуманітарної допомоги та підтримки агровиробництва. У післявоєнний період актуальним є прийняття довгострокової стратегії та спеціального закону про продовольчу безпеку. Це дозволить перейти від ситуативного реагування до сталого регулювання.

Отже, продовольча безпека має не лише економічний, а й правозахисний і безпековий вимір. Воєнна агресія, що супроводжується знищенням аграрної інфраструктури, актуалізувала поняття агроєкоциду як форми злочину проти продовольчих систем та в цілому як намагання повторення чинників Голодомору 1932/1933 роки. Це дуже небезпечне явище які здійснюють російські окупанти, що потребує визнання в міжнародному праві та криміналізації на національному рівні. Новітнє правове регулювання має враховувати екологічний вимір продовольства, забезпечуючи захист агросфери від умисного знищення. Регуляторна політика має формуватися на перетині національних, екологічних і міжнародних безпекових інтересів.

Список використаних джерел:

1. Продовольство. Словник української мови: в 11 т. [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ. Наукова думка, 1970–1980. Т. 7: Приманка Рун. 1976. С. 79. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=продовольство>
2. Гмиря В. П. Продовольча безпека як головний вектор розвитку економіки країни. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2019. Вип. 6 (140). С. 8–13. DOI: 10.36818/2071-4653-2019-6-2.

3. Про державну підтримку сільського господарства України. Закон України від 24 червня 2004 № 1877-IV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1877-15>
4. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади. Постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Перелік від 17 лютого 2021 № 124. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/124-2021-%D0%BF>
5. Півненко Л.В. Правове регулювання продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Круглий стіл «Правові виклики сучасності» (20 грудня 2022 року). Харків: Державний біотехнологічний університет, 2022. С. 173–175.
6. Пустовіт Ю.Ю. Аналіз поняття «адміністративно-правове забезпечення продовольчої безпеки». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Вип. 85, ч. 3. С. 78–84. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.12>.
7. Ольховська А.-М. А., Білоусов Є. М. Нормативно-правове забезпечення продовольчої безпеки в умовах правового режиму воєнного стану (постановка проблеми). *Право та інновації.* 2022. № 2 (38). С. 27–32. DOI: 10.37772/2518-1718-2022-2(38)-3
8. Курман Т.В. Актуальні питання правового забезпечення продовольчої безпеки в умовах агроєкоциду. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 5. С. 294–297. УДК 349.42. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.52>

